

Als leren pijn doet

Kinderen met een leerstoornis
opvoeden en begeleiden

Pol Ghesquière en Walter Hellinckx

Acco Leuven / Den Haag

Inhoud

Inleiding	9
Leeswijzer voor lezers uit Nederland	13
1 Leerstoornissen: een complex probleem	15
Wat zijn leerstoornissen?	16
Leren doen we elke dag, een leven lang	17
Problemen met het leren op school	18
Leerstoornissen zijn specifieke leerproblemen	20
Hoe vaak komen leerstoornissen voor?	22
Wat zijn de oorzaken van leerstoornissen?	23
Soms blijft het niet bij een leerstoornis	24
De demotivatie slaat toe	25
Het zelfvertrouwen krijgt een deuk	26
Het risico op faalangst verhoogt	29
Leerstoornissen en gedragsproblemen	30
Wat zijn gedragsproblemen?	30
Komen leer- en gedragsproblemen samen voor?	32
Aandachtstekortstoornissen	33
Depressie	36
Niet alle kinderen met een leerstoornis krijgen gedragsproblemen	37
2 Wat is er mis met mijn kind?	39
De eerste signalen en vermoedens	40
Peuter- en kleutertijd	40
Op de lagere school	44
Nog later...	47
De eerste reacties	48
Wat ouders voelen	49
Op zoek naar een verklaring	53
Op zoek naar hulp	56
Eerst proberen ouders het zelf	59
Raad vragen aan anderen	59

De stap zetten naar de leerkracht	60
Overleg tussen ouders en leerkrachten	61
Advies vragen op het Centrum voor Leerlingenbegeleiding (CLB)	64
Het diagnostisch onderzoek	65
De diagnose is gesteld	68
3 De impact op het gezinsleven	71
Alle ouders reageren anders	73
Sommige ouders kunnen het beter aan dan andere	76
De eigen opvoeding speelt ook een rol	76
Over ouders die zelf een leerstoornis hebben	78
Hoe de impact op het eigen leven beperken?	79
Aan zichzelf denken	80
Met twee kan je meer dan alleen	82
Op tijd hulp vragen	82
De partnerrelatie	84
Elke ouder verwerkt het probleem op zijn manier	84
Herverdeling van de gezinstaken	89
Beter leren communiceren met elkaar	90
Aan één zeel trekken is noodzakelijk bij het opvoeden	95
Impact op broers en zussen	98
Goede informatie voor broers en zussen	101
Positieve aandacht aan alle kinderen	101
Niet te veel problematiseren	103
Samen problemen bespreken en oplossen	104
Samenleven wordt samenleren	107
De huistaken	109
Moeten kinderen met een leerstoornis ook huiswerk maken?	110
De betekenis van het huiswerk relativeren	111
Huiswerksituaties aanpakken	112
Hoe gedragsproblemen vermijden?	117
Een positief klimaat	117
4 Hulp aan kinderen met een leerstoornis	119
Hulp op de gewone school	121
Het M-decreet	123
Hulp op de basisschool	127

Naar het secundair onderwijs	137
Het hoger onderwijs?	142
Hulp buiten de school	143
Wanneer buitenschoolse hulp?	144
Welke vormen van buitenschoolse hulp zijn er?	145
Hoe goede buitenschoolse hulp kiezen?	149
Over zinvolle en verantwoorde hulp: taakgerichte leerhulp	157
Hulp in het buitengewoon onderwijs	164
Het buitengewoon onderwijs in de vuurlijn	166
Buitengewoon onderwijs type basisaanbod	167
Hoe kan een kind terecht in het buitengewoon onderwijs?	170
Hoe de gedragsproblemen opvangen?	171
En de toekomst?	178
Literatuur en adressen	179

1

**Leerstoornissen:
een complex probleem**

: “... en veel EU-landen hebben nu dezelfde munt, de euro...” De aandacht van Cenne
 : (11 jaar) is niet gevangen door de les over de Europese Unie maar door de vlieg die
 : net door het raam komt suizen. Nauwkeurig volgt hij het vliegparcours van dit kleine
 : insect. Hij doet dat zo gedreven dat hij met veel kabaal van zijn stoel dondert. Hij krab-
 : belt vlug recht. Even is hij met zijn aandacht weer bij de les. Tot de mooie rode pen van
 : zijn buurman hem opvalt. Impulsief grijpt hij naar dat aantrekkelijke voorwerp, maar
 : de hele pennenzak klettert op de grond. Nu is het geduld van de juf op. Waarover ze
 : het net had? ‘Joost mag het weten’, maar Cenne...?

: Het zweet parelt op zijn neus. Zijn wangen zijn bloedrood. Al een uur werkt Ben (8 jaar)
 : aan deze rekentoets. Alle anderen zijn al klaar. Hij mocht nog wat doorwerken van de
 : meester. “ $23 + 8 = \dots$ even tellen: 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30. Het is dus 30. Negenender-
 : tig plus vier is samen... pfff!” Hij had nog zo geoefend met zijn papa, elke dag wel drie
 : kwartier. En toch blijft het zo moeilijk!

: “Juf, hand rijmt wel op mond, hé?” An (5 jaar) heeft moeite met rijmen. Ze heeft een
 : hekel aan de oefeningen en spelletjes die de juf hierrond bedenkt. Thuis heeft ze nooit
 : uit zichzelf gespeeld met klanken en taal. De gedichtjes en liedjes die ze op school
 : leert, krijgen moeder en vader niet van An te horen, maar lezen ze in de bundeltjes die
 : An op het einde van de maand mee naar huis brengt. Met spreken begon ze ook wat
 : later. Nu hoor je dat niet meer, ze spreekt zoals de meeste kinderen van de derde kleu-
 : terklas. Af en toe maakt ze nog wel eens een fout tegen een werkwoord, bijvoorbeeld
 : ‘gevliegd’ in plaats van ‘gevlogen’. Maar welk kind van die leeftijd doet dat niet? Wel kan
 : ze zich verschrikkelijk opwinden als ze weer eens niet op een woord kan komen. An
 : haalt een zeer lage score op de proefjes die in de kleuterklas worden afgenomen om te
 : zien of de kleuters klaar zijn om te leren lezen en schrijven.

Wat zijn leerstoornissen?

Het is niet gemakkelijk om de vraag ‘wat zijn leerstoornissen?’ te beantwoorden. Weten-
 schappers blijven tot vandaag hevig discussiëren over de definitie van die term. Soms
 merk je dat ook in de praktijk. Hulpverleners betwisten elkaars diagnoses. Ze vinden
 dat collega’s ten onrechte de term wel of niet gebruiken. Dat dit ouders en kinderen
 weleens in verwarring brengt, zal geen verwondering wekken. Het is dringend nodig dat
 er afspraken gemaakt worden die in de praktijk eenduidigheid kunnen brengen. Zowel
 in Nederland als in Vlaanderen wordt daar de laatste tijd ernstig werk van gemaakt. Eén
 ding moet duidelijk zijn: leerstoornissen bestaan, net als de kinderen die dagelijks met
 die problemen te kampen hebben.

Leren doen we elke dag, een leven lang

De term ‘leerstoornissen’ verwijst naar problemen met leren. ‘Leren’ is echter een heel breed begrip dat in verschillende betekenissen gebruikt wordt. Leren is een wezenlijk onderdeel van ons bestaan. Mensen leren elke dag, hun hele leven lang. We leren spreken, lopen, met mes en vork eten, fietsen, de trein nemen, autorijden. We leren hoe we kunnen omgaan met anderen, zoals mensen bedanken of afspraken maken. We leren over het leven van onze voorouders, over andere landen en volkeren.

Leren is een veelomvattend begrip. *Leren in de ruime betekenis* van het woord houdt in dat we ons *nieuwe* vaardigheden, gedragingen of kennis eigen maken. Wanneer leren in die brede betekenis wordt gebruikt, dan staan we er vaak niet bij stil dat het om ‘leren’ gaat. We beseffen onvoldoende dat vrijwel alle vaardigheden die we dagelijks gebruiken, zoals spreken, autorijden of telefoneren, ooit geleerd zijn. We vergeten dat we dagelijks nog bijleren.

Leren heeft verschillende kenmerken. Het gaat in de eerste plaats om een **groeiproces**. Psychologen gebruiken daarvoor het begrip ‘ontwikkeling’. Wat we voorheen niet wisten, weten we nu wel. Wat we voorheen nog niet goed beheersten, kunnen we nu beter. Onze kennis en vaardigheden gaan erop vooruit of verfijnen. Herhaling is daarbij een vruchtbaar principe. ‘Oefening baart kunst’, zegt de volkswijsheid. Heel wat vaardigheden die we zonder nadenken vlot beheersen, zijn het resultaat van veelvuldige en herhaalde oefening. Ze verbeteren door ze te doen. Wie regelmatig danst, hoeft over de verschillende passen niet meer na te denken. Samen vormen ze een mooie en vloeiende beweging. Hetzelfde geldt voor onze kennis. De informatie die we vaak nakijken of gebruiken, wordt parate kennis. Cijfercodes of paswoorden die we regelmatig gebruiken, kennen we snel vanbuiten. Ze vloeien bij wijze van spreken vanzelf uit onze vingers. De ontwikkeling van heel wat vaardigheden kent zelfs een min of meer vaste volgorde. We hebben soms de ene vaardigheid nodig om de andere te kunnen verwerven. Om te leren lopen, moet je eerst kunnen staan en gaan.

Leren is ook een actief **verwerkingsproces**. We gebruiken en verwerken de informatie uit onze omgeving om nieuwe kennis op te doen of vaardigheden te verwerven. Het geheugen en de aandacht spelen daarbij een belangrijke rol. We koppelen nieuwe ervaringen aan ervaringen van vroeger en gebruiken onze ervaring om nieuwe problemen op te lossen. Daardoor verfijnen of vergroten we onze kennis en vaardigheden. We denken na voor we een probleem aanpakken. Daardoor vermijden we dat we onverantwoorde beslissingen nemen. Hoe actiever we met onze ervaringen omgaan, hoe meer we eruit kunnen leren. Zelfs uit fouten kunnen we leren door na te gaan wat er is misgelopen. Zo voorkomen we om de volgende keer in hetzelfde euvel te vervallen.

Leren is altijd een **samenspel** tussen de mogelijkheden (en beperkingen) van de persoon en het aanbod van de omgeving. Niet iedereen leert dezelfde dingen even vlot. Er is sprake van een zekere aanleg die van persoon tot persoon verschilt en bij een persoon van domein tot domein verschilt. Niemand kan alles even goed leren. De ene is sportief, de andere creatief. De ene is verbaal, de andere handig. Niet iedereen is even intelligent. Bekwaamheid speelt een belangrijke rol bij het leren, maar staat nooit op zichzelf. Het aanbod van de omgeving is minstens even belangrijk. Leren is immers altijd ook afhankelijk van de informatie die je krijgt en van de ervaringen die je kan opdoen. Naarmate de omgeving gevarieerder en meer stimulerend is, krijg je meer kansen om nieuwe dingen te leren. Dat iets niet of minder goed geleerd is, heeft niet altijd met de capaciteiten van het individu te maken. Als je nooit hebt kennism gemaakt met het schaakspel, kan je moeilijk een schaakkampioen worden. Een goede leermeester is vaak een essentiële voorwaarde om iets te leren. Goede trainers maken van bekwame spelers kampioenen. Belangrijk is dat er een aansluiting gevonden wordt tussen de mogelijkheden van het individu en het aanbod van de omgeving. Als er tussen beide een kloof is, loopt het leren moeizaam. De voetbalclub van Lissewege heeft weinig boodschap aan het trainings-schema van de nationale ploeg. Zelfs personen met weinig intellectuele bekwaamheid kunnen leren. Alleen moet het aanbod goed op hun mogelijkheden aansluiten.

Leren gebeurt soms heel **toevallig**, maar leren kan ook heel bewust **gepland** worden. Als ik iets loslaat, valt het op de grond. Als je op dat witte knopje in de kamer drukt, dan gaat het licht branden. Dat zijn dingen die je toevallig kan leren. Leren lezen of leren hoe een elektriciteitsnetwerk in elkaar zit, leer je meestal niet toevallig. Dat zijn vaardigheden die in onze maatschappij zeer planmatig en georganiseerd worden aangeleerd. Een goede planning houdt daarbij rekening met de volgorde die in het groeiproces aanwezig is.

Problemen met het leren op school

Dit boek gaat over kinderen met een leerstoornis. Die kinderen hebben problemen met het leren. Toch hebben ze het meestal niet moeilijk met het leren in de ruime zin van het woord. In de context van *leerproblemen* vatten we leren veel *enger* op. Het gaat dan over het leren van de schoolse vaardigheden lezen, spellen (foutloos schrijven) en rekenen. Kinderen met leerproblemen zijn kinderen die problemen ondervinden bij het leren van die schoolse vaardigheden.

Ook het leren van de schoolse vaardigheden is een groeiproces, waarbij de ene vaardigheid de andere opvolgt. Je moet de letters kennen om eenvoudige woordjes te kunnen lezen. Je moet kunnen tellen vooraleer je simpele rekensommetjes kan oplossen. Door

veelvuldige herhaling en oefening geraken die kennis en vaardigheden geautomatiseerd en kan je ze gebruiken voor complexere taken, zoals teksten begrijpen of rekenvraagstukjes oplossen.

Ook het leren van de schoolse vaardigheden is een actief verwerkingsproces. Kinderen moeten er hun aandacht bijhouden wanneer ze nieuwe dingen leren. Ze leggen verbanden tussen de leerstof die aangeboden wordt en dingen die ze vroeger al geleerd hebben. Ze slaan de informatie in hun geheugen op, zodat het later opnieuw opgeroepen kan worden.

Ook op school is het leren afhankelijk van het samenspel tussen de mogelijkheden van het individu en het aanbod van de omgeving. Sommige kinderen hebben eerder een aanleg voor talen, terwijl anderen eerder een wiskundeknobbel hebben. De intelligentie bepaalt tot op zekere hoogte hoe snel en hoe goed je nieuwe dingen kan leren, maar even belangrijk is het onderwijsaanbod. Een goede aanpak die aansluit bij de mogelijkheden van het kind, is een voorwaarde van een succesvol leerproces bij leerlingen. De meester, de juf en de school hebben duidelijk een impact op hoe en wat kinderen leren.

Bij het leren van schoolse vaardigheden kan zich een grote diversiteit aan problemen voordoen. Leerproblemen met betrekking tot schoolse vaardigheden kunnen zich op vele domeinen voordoen en verschillende vormen aannemen.

- ⋮ Bij Ben (8 jaar) wil het rekenen niet lukken. Hij leest en schrijft zoals zijn leeftijdsgenoten, maar ondervindt zeer veel problemen met het verwerven van de rekenvaardigheden.
- ⋮ Jan (8 jaar) kan niet goed volgen in zijn klas. Lezen, spellen, rekenen: het levert hem allemaal problemen op. Hij leert alles veel trager en moeizamer dan zijn klasgenoten. Tests wijzen uit dat Jan minderbegaafd is.
- ⋮ Wibaut (10 jaar) heeft zeer wisselende resultaten. Vandaag haalt hij een 9/10 en morgen een 0/10 op een toets over dezelfde leerstof. Wibaut heeft moeite met lang stilzitten in de klas, is zeer vlug afgeleid en kan zijn aandacht niet lang bij de taak houden. Zijn aandachtsproblemen bemoeilijken het leren thuis (huiswerk) en op school.
- ⋮ Sinds Kerstmis zijn de resultaten van Mieke (14 jaar) op school erg gedaald. Ze lijkt steeds minder contact te zoeken met klasgenootjes en vertoont meer teruggetrokken gedrag. De ouders van Mieke zijn betrokken in een zeer moeizame echtscheidingsprocedure.

We kunnen een heel gamma van leerproblemen beschrijven. Om daar meer grip op te krijgen is men de schoolse leerproblemen gaan ordenen. Er zijn verschillende indelingen. De eenvoudigste indeling is gebaseerd op het schoolse vak waar de problemen zich voordoen. Zo spreken we van **leesproblemen**, **spellingproblemen** en **rekenproblemen**.

Leerstoornissen zijn specifieke leerproblemen

Maar wanneer we de term ‘leerstoornissen’ gebruiken, dan verwijst dat naar een andere manier om leerproblemen in te delen, namelijk een indeling op basis van de vermoedelijke oorzaken van de leerproblemen. Zoals vermeld, is leren altijd een samenspel tussen de mogelijkheden van het individu enerzijds en het aanbod vanuit de omgeving anderzijds. Leerproblemen kunnen dan ook het gevolg zijn van problemen bij het individu of van problemen bij het aanbod of van problemen bij beide. Omdat er nog geen zekerheid is over de juiste oorzaak van leerstoornissen (zie verder), wordt die term vaak op een negatieve manier gedefinieerd, via uitsluiting van bepaalde oorzaken. Dat uitsluitingscriterium (technisch spreken we van het *exclusiviteitscriterium*) is de kern van de meeste definities. Welke oorzaken moeten er nu uitgesloten worden?

Als kan worden aangetoond dat de oorzaak van de leerproblemen in de **omgeving** ligt, dan spreken we niet van een leerstoornis. Slecht onderwijs, onderbrekingen in het onderwijs wegens langdurige of veelvuldige ziekte van het kind, onderwijs in een andere taal dan de moedertaal, veelvuldige schoolveranderingen of te weinig stimulering thuis *kunnen* (maar hoeven niet) de oorzaak zijn van de leerproblemen. Opdat er sprake zou zijn van een leerstoornis, moeten de leerproblemen in ieder geval minstens gedeeltelijk hun oorzaak hebben in de mogelijkheden en beperkingen van het individu. Maar dan nog moet een aantal oorzaken uitgesloten worden. Als de leerproblemen volledig verklaard kunnen worden door een handicap of een ander probleem, dan spreken we ook niet van een leerstoornis. Bij een kind dat een intelligentietekort heeft, slecht ziet, slecht hoort, een neuromotorische stoornis heeft of kampt met emotionele of gedragsproblemen, kan het schoolse leren belemmerd worden, waardoor er leerproblemen ontstaan. In al die gevallen spreken we van **secundaire leerproblemen**. Dat we die leerproblemen secundair noemen, betekent niet dat ze daarom minder ernstig zijn of gemakkelijker kunnen worden behandeld. Met die benaming wil men alleen aangeven dat het leerprobleem het gevolg is van de omgeving of van een ander probleem, stoornis of handicap. Als die omgevingsfactoren of dat probleem, die stoornis of die handicap er niet zouden zijn, dan zou er ook geen leerprobleem zijn. Het leerprobleem komt in die zin op de tweede plaats. Leerstoornissen worden daarom ook **primaire leerproblemen** genoemd.